

The background of the entire image is a faded, handwritten musical score on aged paper. The notation is dense and somewhat illegible due to the fading, but it shows various musical symbols, notes, and clefs across several staves.

Alles van  
**Beethoven** voor  
Cello & piano

Programma



Ella van Poucke  
Nicolas van Poucke



13 & 20 januari 2019



## Welkom

Dames en heren,

Hartelijk welkom bij de Stichting Kamermuziek Hengelo (SKH) en de Stichting Kamermuziek Almelo (SKA). Wij presenteren u samen een uniek minifestivalletje, waarin u alle werken voor cello en piano van Ludwig van Beethoven kunt beluisteren. Begin 2013 hebben we met acht regionale kamermuziekpodia alle strijkkwartetten van Beethoven 'gedaan'. Dat was een groot succes en vroeg om een vervolg. Toen een poging om alle strijkkwartetten van Sjostakovitsj te laten spelen helaas mislukte bedachten wij met z'n tweetjes deze bescheiden samenwerking.

In de programmatoelichting van de hand van Ed Tervooren worden alle te spelen werken toegelicht, maar niet in de volgorde waarin ze op de concerten tot klinken komen. Het is dus af en toe even zoeken, maar wij gaan ervan uit dat dat voor u geen enkel probleem zal zijn.

Ook hartelijk welkom aan Ella en Nicolas van Poucke, op ons beider podia graag geziene en gehoorde gasten.

Wij wensen u aangenaam rode oortjes.

Het bestuur van de SKA,

Rob Holleman  
Jan Joris Nieuwenhuis  
Jeroen Ongering  
Huub Rakhorst  
Jaap de Wolff

Het bestuur van de SKH,

Ineke Baas  
Caroline Deutman  
Gerard Neurink  
Han Paus  
Yolande van Remmerden-Gleis

w w w . k a m e r m u z i e k - h e n g e l o . n l

w w w . k a m e r m u z i e k a l m e l o . n l





## Stichting Kamermuziek Hengelo

Schouwburg Hengelo en Kamermuziek Hengelo presenteren dit seizoen gezamenlijk negen concerten. De zeven klassieke concerten in de Waterstaatskerk zijn steeds op de 2<sup>de</sup> zondag van de maand en beginnen om 16:00 uur. De negen uiteenlopende concerten kunt u in een keer bestellen voor slechts (ja u leest het goed): € 90,- Of wilt u zich laten verrassen, dan boekt u drie concerten voor € 21,50. Boeken? Ga naar [www.schouwburghengelo.nl](http://www.schouwburghengelo.nl)

Losse kaarten kosten € 17,- en voor jeugd t/m 18 jaar € 1,- Programma en toelichting evenals een pauzedrankje zijn bij deze prijs inbegrepen.

Kaarten en abonnementen voor de concerten zijn vooraf te bestellen bij de schouwburg via de website, de kassa en telefonisch via 07 42 55 67 89. Vanaf een uur voor aanvang van het concert zijn kaarten verkrijgbaar aan de zaal: Waterstaatskerk, Deldenerstraat 20, 7551 AG Hengelo.

Parkeren kan in de naaste omgeving van de Waterstaatskerk en is meestal gratis.

Komende concerten:

Zondag 10 februari 16:00 Larissa Groeneveld, cello & Ivo Janssen, piano in «A New Light on Bach» met werken van Johann Sebastian Bach, maar ook van Anton Webern, Jacob TV, Toru Takemitsu en Sulkan Tsintsadze.

Zondag 10 maart 16:00 Revue Blanche (Lore Binon, sopraan, Caroline Peeters, fluit, Kris Hellemans, altviool, Anouk Sturtewagen, harp). Misia, Parijs begin 20<sup>ste</sup> eeuw.

Zondag 14 april 16:00 Ksenia Kouzmenko, piano, Lucie Štěpánová, cello, André Kerver, klarinet. Klarinettrio's van Johannes Brahms en Ludwig van Beethoven en een van die prachtige cellosonates van Bohuslav Martinů.

[www.kamermuziek-hengelo.nl](http://www.kamermuziek-hengelo.nl)

## Stichting Kamermuziek Almelo

De SKA is in 1988 opgericht en bestaat dus dit seizoen 30 jaar. Aan de totstandkoming van de stichting is een belangrijke bijdrage geleverd door de gemeente Almelo, in het bijzonder door cultuurambtenaar Emile Andringa. In die tijd immers werd de gemeentelijke schouwburg De Hagen verkocht aan het Van der Valk-concern dat in ieder geval de toenmalige kleine zaal ging afstoten. Daarmee zou er ook een eind komen aan de concerten die daar gegeven werden. De gemeente Almelo heeft er voor gezorgd dat de kapel van het voormalige St. Elizabethziekenhuis, nu Hof 88, beschikbaar kwam voor kamermuziekconcerten.

De SKA organiseert elk seizoen acht concerten in de kapelzaal van Theater Hof 88, Elisabethhof 4, 7607 ZD Almelo. De concerten zijn òf donderdagavond (20:15) òf zondagmiddag (14:30). De hele serie kost € 115,- Vier concerten naar eigen keuze kosten € 70,- Losse kaarten kosten € 18,50 en voor jeugd € 2,50 Programmaboekje en pauzedrankje zijn bij de prijs inbegrepen. Bestellen: [www.hof88.nl](http://www.hof88.nl) Theater Hof 88 heeft een eigen parkeerplaats. Parkeren in de naaste omgeving is over het algemeen gratis (NB. de Hofkampstraat is alleen gratis voor vergunninghouders).

Komende concerten:

Zondag 10 februari 14:30 Pianoduo Blaak. Stefan en Martijn Blaak verzorgen dit 250<sup>ste</sup> (!) SKA-concert met o.m. de wereldpremière van een speciaal voor hen gecomponeerd werk van Jeppe Moulijn. En verder Brahms, Saint-Saëns, Milhaud, Wim Stenius Muller, Robert Rojer en William Bolcom.

Donderdag 7 maart 20:15 Dostojevski Kwartet. Jong, aanstormend Nederlands strijkkwartet samen met Dirk Luijmes, de koning van het harmonium, in o.m. de *Bagatellen* van Antonín Dvořák in de originele bezetting.

Zondag 31 maart 14:30 Trio Alba. Fenomenaal Oostenrijks pianotrio speelt composities van Mélanie Bonis, Robert Schumann en Pēteris Vasks.

[www.kamermuziekalmelo.nl](http://www.kamermuziekalmelo.nl)



## Over de musici

**Ella van Poucke** (Amsterdam, 1994) studeerde aan de conservatoria van Den Haag en Amsterdam, o.m. bij Godfried Hoogeveen, volgde meester-cursussen bij o.m. Miklós Perényi, Steven Isserlis, Laurence Lesser, Anner Bijlsma en Mischa Maisky. Ella is winnaar van de prestigieuze Premio Chigiana 2017, van de Isang Yun cellocompetitie 2015, de Leopoldinum Award 2015, de Prix Nicolas Firmenich 2013, de Elisabeth Everts Prijs 2014, de Prix Academie Maurice Ravel 2012, Dutch Musician of the Year 2012, winnaar van het Prinses Christina Concours 2008, enzovoort. Op 10 jarige leeftijd maakte ze haar debuut in de kleine zaal van het Concertgebouw in Amsterdam en sindsdien speelt ze in alle belangrijke concertzalen van Europa, Azië en de V.S.

In 2009 heeft ze samen met haar broer Nicolas het EllaNi Kamermuziek Festival opgezet, met het idee jonge topmusici - van verschillende achtergronden en nationaliteiten - en internationaal bekende musici bij elkaar te brengen, van elkaar te laten leren en samen concerten uit te voeren van het hoogste niveau. Dit Kamermuziek Festival Amsterdam (huidige naam) vindt elk jaar van 30 december t/m 1 januari plaats in de Amstelkerk.

Ella speelt op een Pieter Rombouts cello, gebouwd rond 1690, die aan haar door een anonieme weldoener ter beschikking wordt gesteld.

**Nicolas van Poucke** (Baarn, 1992) studeerde aan het Conservatorium van Amsterdam bij David Kuyken en Jan Wijn en volgde meesterklassen bij o.m. Martha Argerich, Murray Perihia en Emanuel Ax. Hij won het Prinses Christina Concours 2006 en het Steinway & Sons concours, ook in 2006. Tijdens de European Union Piano Competition 2009 in Praag won hij een prijs voor de beste uitvoering van een werk van J.S. Bach en tijdens het Nationaal Pianoconcours 2010 van de Young Pianist Foundation werd Nicolas verkozen tot de beste deelnemer in zijn leeftijdscategorie. In 2013 won hij de Vakjuryprijs en de Publieksprijs tijdens de finale van het Grachtenfestival Concours in Amsterdam. Zijn debuutalbum *I believe in Bach, the Father, Beethoven, the Son and Brahms, the Holy Ghost of Music* die uitkwam in 2013 werd zeer enthousiast door de Nederlandse pers ontvangen.

Meer info, filmpjes, interviews:

- : <https://www.ellavanpoucke.com>
- : [https://nl.wikipedia.org/wiki/Ella\\_van\\_Poucke](https://nl.wikipedia.org/wiki/Ella_van_Poucke)
- : <http://www.nicolaspianist.com>
- : <https://www.youtube.com/watch?v=L9bII9Ac-B8>
- : <https://www.youtube.com/watch?v=S5GxUWuWDjg>
- : <https://www.salto.nl/programma/grachtenfestival/1nu3yKfY9GysEmaoMeesyG/>
- : <https://www.muzekinstrumentenfonds.nl/291/collectie/instrument-bouwer/?id=417>



Ella © Wouter le Duc

Nicolas © Scaldis Festival

P  
R  
O  
G  
R  
A  
M  
M  
A

: **Ella van Poucke** cello  
: **Nicolas van Poucke** piano

Zondag 13 januari 2019. Waterstaatskerk Hengelo 16:00 uur

**Ludwig van Beethoven** (1770-1827)

Variaties over «Ein Mädchen oder Weibchen»  
uit Wolfgang Amadeus Mozart's opera «Die Zauberflöte»,  
opus 66 (1796)

Sonate n° 2 in g mineur, opus 5 n° 2 (1796)

: Adagio sostenuto ed espressivo  
: Allegro molto più tosto presto  
: Rondo. Allegro

P A U Z E

Sonate n° 4 in C majeur, opus 102 n° 1 (1815)

: Andante – Allegro vivace  
: Adagio – Allegro vivace

Sonate n° 3 in A majeur, opus 69 (1808)

: Allegro, ma non tanto  
: Scherzo. Allegro molto  
: Adagio cantabile – Allegro vivace



Zondag 20 januari 2019. Kapelzaal Theater Hof 88 Almelo 14:30 uur

**Ludwig van Beethoven** (1770-1827)

Variaties over «Bei Männern, welche Liebe fühlen»  
uit Wolfgang Amadeus Mozart's opera «die Zauberflöte»,  
WoO 46 (1801)

Sonate n° 1 in F majeur, opus 5 n° 1 (1796)

: Adagio sostenuto  
: Allegro  
: Allegro vivace

P A U Z E

Variaties over «See the conqu'ring hero comes!»

uit George Frideric Händel's oratorium «Judas Maccabaeus»,  
WoO 45 (1796)

Sonate n° 5 in D majeur, opus 102 n° 2 (1815)

: Allegro con brio  
: Adagio con molto sentimento d'affetto  
: Allegro



## Toelichting bij het programma

### INLEIDING

Toen Ludwig van Beethoven voor de eerste maal zijn krachten beproefde op muziek voor violoncel en piano betrad hij feitelijk nog onontgonnen gebied. Voordien was de rol van de cello in de eerste plaats die van begeleiding, als de dragende stem in het *basso continuo*. Daarnaast komen we de cello tegen als soloinstrument, voor 't eerst in de *Ricercari* van Domenico Gabrielli (eind 17<sup>de</sup> eeuw), vervolgens in diverse sonates met *basso continuo* en tenslotte in concerten (Vivaldi, C.Ph.Em. Bach, Haydn); ook de befaamde solosuites van Bach mogen niet onvermeld blijven. Maar de emancipatie van het instrument bereikte bij Beethoven wel een nieuwe fase, met dien verstande dat ook de piano inmiddels geëmancipeerd was en zich niet meer met de bescheiden rol van begeleiding liet afschepen, integendeel zelfs: dat Beethoven in de eerste plaats pianist was, maakt dat de piano vaak de protagonist werd.

Beethovens cellosonates spelen dus een sleutelrol in de geschiedenis van het cellorepertoire, maar doen dat ook in de biografie van hun schepper omdat zij op overtuigende manier de drie opeenvolgende stadia in diens compositorische ontwikkeling illustreren. De twee sonates opus 5 stammen uit 1796 en behoren tot zijn vroege periode, opus 69 (1808) valt in de lange middenperiode en de beide werken van opus 102 (1815) vormen de opmaat tot het latere oeuvre; tussen het *Sturm und Drang* van opus 5 en de hermetische compactheid van opus 102 betreft opus 69 een evenwichtige middenpositie. Ze zijn alle van excellente kwaliteit en doen absoluut niet onder voor de vioolsonates en pianotrio's, die doorgaans meer in de schijnwerpers staan. Om dit te onderstrepen hebben twee

kamermuziekpodia in Twente het initiatief genomen om de vijf sonates gezamenlijk voor het voetlicht te brengen, aangevuld met de drie overige werken die Beethoven voor dezelfde bezetting schreef.

### OPUS 5

De twee sonates van opus 5 houden verband met Beethovens bezoek in 1796 aan Berlijn, waar een ware cello-rage heerste sinds de Franse gebroeders Jean-Pierre en Jean-Louis Duport, cellovirtuozen, aan het hof verbonden waren. Ook de Pruisische koning Friedrich Wilhelm II was een vaardig bespeler van dat instrument; aan hem zijn de sonates dan ook opgedragen en ze werden door één van de Duports en de componist aan de koning voorgespeeld; de laatste ontving een kostbaar geschenk, een gouden snuifdoos vol *louis d'or* -munten (nu op veilingen al gauw €1000,- per stuk, maar ook toen al een hoop geld).

De beide sonates zijn tweedelig, met als eerste deel een *Adagio sostenuto* inleiding en een op grootse wijze uitgewerkt *Allegro*; als tweede deel dient een virtuoos *Rondo* volgens het schema ab-a-c-ab-a. Men zou natuurlijk ook kunnen beweren dat de sonates driedelig zijn, dat het langzame deel naar voren is geschoven en *attacca* met het eerste allegro is verbonden, maar daarvoor zijn de *adagio's* wel wat kort.

Tot zover de overeenkomsten. Maar qua gevoelsinhoud zijn m.n. de eerste delen elkaars tegenpolen. In opus 5 **n° 1** in F heerst over de hele linie een opgewekte bravoure, het inleidende *Adagio* van **n° 2** – met *espressivo* toegevoegd aan de tempoaanduiding – heeft daarentegen een tragische ondertoon en het *Allegro molto più tosto presto* is vervuld van pathos en dramatiek. De cellist Pieter Wispelwey heeft dit in het boekje bij zijn cd-opname beeldend beschreven: '*Turbulentie die hier zwaar weer, daar*





trionf uitbeeldt en die afgewisseld wordt met uiterst onschuldige, zonnige dolce-frases. Verfijning en genereuze lyriek aan de ene kant en uitbundig gooi- en smijtwerk aan de andere kant van het spectrum'. Dit wil niet zeggen dat **n° 1** minder meeslepend is, maar het heeft wel een opgeruimder karakter. Heel bijzonder is hier het slot van het eerste deel: een virtuoze riedel in de pianopartij wordt plotseling afgebroken door een *adagio*-passage die na zes maten alweer plaatsmaakt voor een turbulent *Presto* om tenslotte *tempo 1* af te sluiten met een reminiscentie aan het begin van het *Allegro*. Het is alsof de componist er even aan dacht om toch maar een langzaam deel in te voegen, dat idee bruusk weer liet varen en daarop nog even terugkeerde naar het betoog dat hij aan 't afsteken was.

Vermeldenswaard is nog een anekdote rond opus 5 **n° 2**: in 1799 ontmoette Beethoven de fameuze contrabassist Domenico Dragonetti en samen gaven zij een uitvoering van dit werk. De componist was daar zo enthousiast over dat hij de Italiaan spontaan omhelsde. Ze hebben elkaar nog vaker ontmoet en het is bekend dat Beethoven de contrabaspartijen van zijn latere symfonieën door het spel van Dragonetti liet inspireren.

## OPUS 69

Dat cellosonates best op een contrabas kunnen worden uitgevoerd, werd twintig jaar geleden in Almelo overtuigend bewezen door de bassist Hans Roelofs; het betrof toen alleen niet opus 5 n° 2 maar Beethovens bekendste cellosonate, opus 69 in A.

Dit werk is ontstaan in de nabijheid van de Zesde Symfonie opus 68, *Pastorale*, en dat is te merken. Het is doortrokken van een vredige atmosfeer en baadt in een warm licht; pastorale trekjes maken het beeld compleet.



Beethoven draagt alle ingrediënten aan voor een aangename natuurbeleving, maar omdat hij zich in zijn composities zelden beperkt tot een enkel affect, ontbreekt het niet aan contrasten, al hebben deze nergens het karakter van hoog oplopende conflicten. Zo wordt het landschap wel gevarieerder en de beleving avontuurlijker. Dat het geheel is gegoten in een evenwichtige vorm die wat conventioneeler overkomt dan die van de andere cellosonates maakt dat opus 69 wat meer populariteit geniet. Het openingsdeel, qua tijdsduur even lang als de overige delen samen, vormt de kwintessens van het avontuur; de cello bijt in z'n eentje het spits af, de beide hoofdthema's verschillen weinig van karakter. Het *Scherzo* in a mineur met zijn puntige syncopen wordt tweemaal afgewisseld door een majeur trio met een pastorale ondertoon. Het *Adagio cantabile* in E dat daarop volgt zou een rustpunt moeten zijn, maar veel rust wordt ons niet gegund: al na achttien maten breekt het af om plaats te maken voor de bruisende finale.

De sonate werd opgedragen aan Beethovens cellospelende vriend Ignaz baron von Gleichenstein; hij was de zwager van Thérèse Malfatti, aan wie de componist twee jaar later een vergeefs huwelijks-aanzoek zou doen. Bij de uitgave in 1809 bij Breitkopf & Härtel ging van alles mis. Het opusnummer 59 was onjuist, daaronder waren in 1808 de Rasumovsky-kwartetten verschenen; ook wemelde het van de fouten. Dit werd wel gecorrigeerd, maar doordat Beethovens volledige autograaf verloren is gegaan blijven er twijfels bestaan over zijn definitieve bedoelingen. Er bestaat wel een autograaf van alleen het eerste deel, maar die wijkt nogal af van de gedrukte versie en is door de vele doorhalingen ook nog eens moeilijk te ontcijferen (zie de afbeelding op de omslag van dit programmaboekje). Nou ja, zoals het stuk nu bekend is laat het niets te wensen over.







## OPUS 102

In Beethovens laatste scheppingsperiode ontbreken vioolsonates of pianotrio's, de twee cellosonates opus 102 markeren dus zijn definitief afscheid van het genre 'kamermuziek met piano'. Maar zij vormen ook het begin van een nieuwe benaderingswijze bij het schrijven van muziek voor intieme bezettingen, zoals die in zijn late pianowerken (vanaf opus 106) en late strijkkwartetten (opus 127-135) tot uiting komt. Het lijkt wel of de componist zich hier minder om zijn publiek bekommert en zich geheel in zichzelf terugtrekt, of hij de conventies van zijn tijd waarmee hij voorheen nog wel rekening had gehouden nu allemaal aan zijn laars lapt. De traditionele vormen en de regels voor harmonische voortgang en tonale verhoudingen worden opnieuw opgeschud, soms weerbarstige polyfonie krijgt een groter aandeel; de schrijfwijze verdicht zich, de melodieën worden kariger, de modulaties talrijker, de tegenstellingen heftiger. De sporen van de 18<sup>de</sup> eeuw – tot dusver in heel Beethovens oeuvre aanwezig – lijken volledig uitgewist. Geen simpele muziek voor op comfort gestelde luisteraars, een uitdaging voor interpreten, maar voor kenners het neusje van de zalm. De sonates op 102 zijn de eerste werken waarin zich deze nieuwe stijl manifesteert. Ze zijn allebei zeer compact, maar voor het overige verschillen zij onderling aanzienlijk.

Opus 102 **n° 1** in C werd door Beethoven als *Freye Sonate* geafficheerd. Zij zet in met een cellosolo – als reminiscentie aan zijn voorganger opus 69 – en het eerste deel heeft dezelfde structuur als die in opus 5: een langzame inleiding, hier een teder *Andante*, *ff* gevolgd door een *Allegro* in sonatevorm, dat daarmee het eigenlijke eerste deel vormt en merkwaardigerwijs niet in de hoofdtoonsoort C staat, maar in a-mineur. Het tweede deel volgt ongeveer hetzelfde patroon: na het etherische *Adagio*

volgt eerst een korte reminiscentie aan het eerste *Andante*, waarop het *Allegro vivace* inzet met een motief van vier noten dat in het verloop van het stuk enkele malen gebruikt wordt om de cellist, als die het even wat rustiger aan wil doen, terug bij de les te halen. Dat alles samengebald in ca. 15 minuten.

Opus 102 **n° 2** in D is ogenschijnlijk conventioneeler. Het openingsdeel volgt de reguliere sonatevorm; het is een opgewekt *Allegro con brio*, waarin het beginmotief een belangrijke rol speelt. Daarop volgt zowaar – voor 't eerst in Beethovens cello-oeuvre – een zelfstandig en breed uitgesponnen *Adagio*, koraalachtig, in een duister d-mineur met een troostrijker tussenstuk in D-majeur; aan het eind wordt de fuga, die het overgrote deel van het afsluitende *Allegro* beheerst, alvast aangekondigd. De fuga begint strikt volgens de regels, maar verderop wordt er vrijer op voortgeborduurd. Het onverbiddelijke contrapunt kan als een voorproefje van de fuga's in de *Hammerklaviersonate* en de *Große Fuge* opus 133 worden gezien.

## VARIATIEWERKEN

Beethoven componeerde voor de bezetting cello en piano enkele variatiewerken op toendertijd – en ook nu nog – in brede kring bekende en geliefde thema's van Händel en Mozart. Zodoende stelt hij de luisteraars in staat, zijn vaak verrassende uitstapjes voortdurend te toetsen aan thematisch materiaal waarmee zij al vertrouwd zijn. Die uitstapjes bestrijken het hele scala van simpele omspeling tot forse ingrepen in metrum, tempo, toonsoort, melodieverloop en karakter van het oorspronkelijke thema. De drie werken stammen alle uit Beethovens vroege periode.





Op het bekende triomfkoor uit Händels oratorium *Judas Maccabaeus* (1747) – in Duitse literatuur steevast aangeduid als *Tochter Zion*; de oorspronkelijke titel luidt *See the conqu'ring hero comes!* – schreef Beethoven een reeks van twaalf variaties in G, die nu als WoO (*Werk ohne Opuszahl*) n° 45 is geboekstaafd. Hij zal net als Mozart met Händels muziek in aanraking zijn gekomen door zijn contact met baron Van Swieten, een vurig Händel-fan en de vertaler in het Duits van enkele van diens werken. Deze compositie ontstond ten tijde van zijn verblijf in Berlijn in 1796. Het thema wordt in de variaties zodanig omspeeld dat het voor de luisteraar tamelijk herkenbaar blijft, maar Händels barokke pathos blijft niet altijd overeind. Meestal heeft de piano de overhand – in de 1<sup>ste</sup> variatie ontbreekt de cello zelfs – maar de 7<sup>de</sup> variatie heeft een zeer virtuoze cellopartij en in de 10<sup>de</sup> speelt de cello het thema. De 4<sup>de</sup> variatie en de stormachtige 8<sup>ste</sup> staan in g-mineur. In de langere en bijzonder fraaie 11<sup>de</sup> variatie (*adagio*) komt het thema herhaalde malen voor, de 12<sup>de</sup> en laatste variatie staat in 3/4-maat en gaat wat vrijer met het thema om.

Aan populaire melodieën uit Mozarts *Zauberflöte* zijn twee variatiewerken gewijd.

Papageno's aria *Ein Mädchen oder Weibchen* vormt het materiaal voor opus 66 in F, dat naar alle waarschijnlijkheid ook in 1796 is ontstaan; het opusnummer is misleidend. De structuur van de reeks van twaalf variaties vertoont veel overeenkomsten met het vorige werk, WoO 45. Ook hier is de 1<sup>ste</sup> variatie voor solo piano; wederom is de 12<sup>de</sup> variatie een wat vrijere fantasie in ¾-maat, hier een wat bredere schildering van het wereldje van Papageno. En wederom wordt zij voorafgegaan door een langer *adagio* in mineur, in dit geval verdeeld over de 10<sup>de</sup> en 11<sup>de</sup> variatie, die al naar de Romantiek lijken te verwijzen. Boeiend is verder de stoutmoedige harmo-

niek aan het begin van de 2<sup>de</sup> variatie. Opus 66 is ontegenzeggelijk het sterkste van de drie variatiewerken; vermoedelijk voelde Beethoven zich bij Mozart toch beter thuis dan bij Händel.

De zeven variaties in Es over het duet *Bei Männern, welche Liebe fühlen*, WoO 46, vertonen een wat lossere en meer op virtuositeit gerichte omgang met het thema dan het vorige stuk. Het thema is wat langzamer (*andante*), in enkele variaties wordt een sneller tempo gekozen. De 4<sup>de</sup> variatie is in een weemoedig mineur en wordt gevolgd door een kwikzilverachtige 5<sup>de</sup>. In de 6<sup>de</sup> variatie, *adagio*, wordt de maat van 6/8 veranderd in 4/4. De 7<sup>de</sup> is een wat uitgebreidere apotheose; zij bevat een tussendeel in mineur en een coda met een verrassend slot. Ook dit werk laat duidelijk zien hoe vaardig Beethoven zich in de klankwereld van zijn oudere collega kon inleven. De compositie ontstond in 1801, toen in Wenen de *Zauberflöte* opnieuw op de planken werd gebracht. Zij is opgedragen aan graaf von Browne, die de componist jarenlang met geld en goed ondersteunde, en werd in 1802 zonder opusnummer uitgegeven.

door Ed Tervooren



